

CSENDER LEVENTE
Ülni hiába

A kilencvenes évek elején, tizennégy évesen érkeztem Pestre. Újdonsült barátaim fogadtak be, míg lakáshelyzetem rendeződik. Két felnőtt, három gyerek meg én egy óbudai panelban. Nagypám is megérkezett egy reggel, kofferrel a kezében. A Rókus kórházba jött szemmütétre. Belecsaptak egy ággal a szemébe. Elszakadt a könnycsatornája, és a bal szeméből állandóan folyt a könny. Olyan volt, mintha mindig sírna. Elpálinkáztunk a háziakkal estig az oroszhegyi háziszóttosból, aztán lefeküdtek. Az éjszakai csendben nagypám elbődülte magát, mint amikor három medvét látott egyszerre. Az egész háznép talpra ugrott, hogy úristen, mi baj. Benéztek a szobába, nagypám nyugodtan hortyogott. Mondtam a háziaknak, hogy semmi baj, csak ha valami a bőréhez ér, akkor felordít. Ezt még a börtönből hozta. A zsigerei emlékeztek a sok verésre negyven év távlatából is. Tudtam én ezt, csak elfelejtettem szólani előre a háziaknak.

Aztán nagypám, miután hazakeveredett a műtét után, vetetett nagyanyámmal két A/4-es füzetet, hogy megírja börtönéveit, de soha nem kezdett hozzá. Egyik nyáron hazamentem diktafonnal a háziakhoz, hogy kifaggyatom. Leültem vele szemben, ő meg felmondta egy kazettára, ami épp eszébe jutott. Nagyjából, töredékesen, kihagyásokkal, ellentmondásokkal. Akartuk folytatni legközelebb, de már nem volt legközelebb. Itt hagyott a töredékekkel, és csöndben távozott az élők közül. Azóta én viszem a hátamon az ő történetét, mert ő nem tudta egész életében a helyére tenni, nagyon én se tudok mit kezdeni vele, hátha valaki majd. Hát itt van.

„1948 májusában érkezett a faluba Hegedűs András esernyőjavító, természetgyógyász, szuggeráló. A múltjáról annyit lehetett tudni, hogy 1945-ben a kolozsvári hadbíróóság elítélte kommunistaellenes szervezkedésért. Középtermetű, hosszúkás ábrázatú, barna ember volt, aki meg tudta mondani ránézésre, hogy ki melyik fajtához tartozik. Szerinte én árja voltam. A faluba Veres András és Veres Róza hozták be, ők már párttagok voltak, az ő pártjának tagjai. Hegedűs különböző házaknál lakott a faluban, majd

felhúzódt az erdei szállásokra. Nagy G. Domokos házából kezdett szervezkedni. Zetelakiak, oroszhegyiek és szentkirályiak mentek fel hozzájuk minden vasárnap gyűlésbe, és vittek neki ennivalót. Hegedűs felesége, az udvarhelyi Weigel Júlia anyjával együtt gyógynövénygyűjtéssel foglalkozott (két fia nem Hegedűstől volt). Felsőbb iskolája volt valószínűleg Hegedűsnek is, aki tenyérjósással és szellemidézéssel is foglalkozott. Vittünk nekik egy házi kenyeret, egy liter monopolt, egy csomag National cigarettát (200 darab). Hegedűs mondta, hogy a Fenyő előtt, az őrháznál van Attila, a hun vezér eltemetve.

Este tizenegykor indultunk fel a gyűlésbe. Világodásra éreztünk meg Nagyút patakához Varságra. Hegedűs már az elején kinevezte a négy hadnagyot (még '47-ben). Megírta az új magyar törvényeket. Csak a magyarok istenét ismerte.

– Röpcédulákat kell terjeszteni – mondta. A röpcédulákat a községi jegyző, a segédjegyző és a kántortanító csinálták. Szövege: A Hungarista Hun Magyar Mozgalom nevében elrendeljük a kommunista tetvek kiirtását!

Fegyverünk is volt. A kányádi Toró Mózes két géppisztolyt, három puskát és töltényeket hozott. Én erdész voltam, nekem hivatalból járt puska. Nagy Domokos Szentlélekről hozott egy golyószórót, azt mondta, hogy átvonuláskor a katonák behajították a temetőbe, és ott találta. Hegedűs parancsba adta nekünk, hogy éjfélkor meg kell indulni és a házuknál kivégezni a kommunistákat. Erre mind a tizennyolcan megbotránkoztunk. Mi magyar világot akartunk kommunisták nélkül, nem embert ölni.

Másnap hazafelé bementem Diák Bélához, a suszterhez, ráfogtam a puskát, mondtam, hogy fel a kezekkel. Ki volt az a bolond, aki neked puskát adott, kérdezte, jót röhögtünk... Apám mondta, hogy nekünk dolgunk van, ilyesmivel ne foglalkozzak, de nem hallgattam rá. Huszonegy éves voltam. Nagypám azt mondta, hogy nem jó politikával foglalkozni, mert ott mindenki megbukik. Azt is mondta, hogy a kommunizmus nem fog fél évnél tovább tartani, mert az amerikaiak meg az angolok beleavatkoznak.

Én a brassói vonatról szórtam a röpcédulákat és plakátoltam a cukorgyár környékén.

1948 karácsonyán kezdett a Securitate fekete Land Rovere járni a faluban és begyűjteni a Hegedűs banda tagjait. Mikor a kocsizúgást meghallottam, iszkiri a csűrbe. Mondtam apámnak, mondja, hogy a Fenyőben vagyok.

A szerző novellája a Murokszedők című, könyvheti kötetében szerepel.

Bementem a szomszédba, akik már beléptek a kommunista pártba, elkezdtek nekem mondani, hogy hallottam-e, mi történt, hogy összeesküvés van, olyanok vannak benne, akik háborút akarnak, az összeset a nyelvénél fogva fel kellene akasztani, mondta az öreg. Bólogattam, aztán hamar kijöttem, mert biztos voltam benne, hogy ha ők megtudják, hogy én is benne vagyok, azonnal feljelentenek. Bementem nagyapámhoz, mondta, hogy eldug a sarjútartóba, anyám se tudja, hol vagyok, egy fél év és mindennek vége, mert az amerikaiak nem fogják ezt hagyni. Addig kibírom a sarjútartóban.

Kovács Sándor fent volt a Fenyőben, nem mert hazamenni. Keresték a havason, de nem lett meg. Mondták nekem is, hogy Temesvárnál még át lehet szökni Jugóba, de én maradtam.

1949. január 4-én épp vacsoráztunk, mikor belépett az ajtón két fogdmege, és végem volt. Gyalog jöttek, hogy ne csapjanak zajt, a kocsit a Néptanács épületénél hagyták. Bevitték Udvarhelyre. Bedobtak egy cellába. Üdvözlöd a bajtársaidat! – mondta az őr. Azzal becsapta mögöttem az ajtót. Villany nem volt, csak a koromsötét. Kérdeztem a bent szuszogóktól, hogy kik vagytok. Majdnem mindenki megvolt a Hegedűs bandájából. Voltak nők is. Oroszhegyből Nagy Margit tanítónő, László Véri, Kovács Anna, Városfalváról Vass Márta. Éjjel vitték fel a szekusok és rendezték őket.

A vallatás több napig tartott. Mindent el kell mondani, és elengednek, biztattak a rendőrök. Mondta egy szederjesi román, aki magyarul jól beszélt, hogy ez csak mese, aki kint van, az maradjon kint. Senkit nem fognak elengedni. Reggel felvittek a vallatóba.

– Na, te bandita, készítsd a káposztáskertet! – mondta az ügyeletes vallató. Ez azt jelentette, hogy taszítsam le a gatyámat. Bögni nem szabadott. Befaltam a karom, elkezdtek supolni, az ajtónál földre kerültem, és a szemben levő falnál keltem fel. Elején a bőröm kihasadt, de azt az otthoniak látták, amikor hozták a csomagot és vitték a szennyes fehérneműt. Később jobb módszert találtak, bevizezték a magyar zászlót, beletektertek és suppantsad. Lehetett kenni, alatta a bőr ép maradt. Amit lehetett, tagadtam. Amikor kérdezték, hogy köszönt Hegedűs, a többiek kivallották, én azt mondtam, hogy hátul álltam, nem hallottam. A vallomást úgy kellett aláírni, hogy minden kényszer és verés nélkül tettük.

Sokan lettünk, már nem fértünk a fogdában. Átvittek a börtönbe. Néhány hét alatt úgy elintézték, hogy felállni alig tudtunk. Fatányérból ettünk, tizen-

együnknek adtak három fakanalat. A tercs (puliszkalé) első osztályú ételnek számított. Volt, amelyikbe az egér beledöglött, de Pál János azt is megette. Volt egy pap is köztünk. Nagyhéten minden nap elmondta az olvasót. A nagyheti menü: a vízben egy-egy hagymahéj úszkált. Öntöttük ki a hordóba, nem volt miért megenni, csak pisiltünk tőle.

Jött Oltean kapitány szemlére, mögötte a börtönparancsnok. Megkérdezte Oltean a parancsnoktól, hogy te, ezekkel mit csináltál? Nálam még kinézték úgy, ahogy, de most... Egy zetelaki tanító, aki orosz hadifogságban volt, azt kívánta, hogy bárcsak vinnek oda vissza, mert ott sokkal jobb volt.

A falba belekarcoltam egy kidőlt poharat és egy forgó kereket. Az ajtónyílással pont szemben volt. Megkérdezte a szekus, hogy ki csinálta. Akkor épp ötven voltunk a cellában. Jelentkeztem.

– Mi ez? – kérdezte.

– A mi poharunk kidőlt, de a kerék forog – világosítottam fel. Jól kikaptam érte.

Májusban a többieket elszállították. Hárman maradtunk. Zsigmond József vásárhelyi színész, egy csikmadarasi... Béla. Gondoltam, hogy a többieket kiengedték, én meg ott rothadok meg.

Tudtam álomfejteni. Álmomban Kovács Sándor az erdőn ment felazon, előttem aranypénzt szórt el. Útközben elveszítettem. Nyúládba mentem. Két szarufa volt ott szarral bekenve, azokra leültem. Mondtam reggel Zsigának, hogy ma elválunk. Vagy hazafelé megyek, vagy Jilava felé. Másnap reggel is, mint minden reggel, nyolc-kilenc óra között vittek kihallgatásra és szembesítésre.

– Ki az a Vass Kiss Árpád? – kérdezte a parancsnok, mintha nem tudta volna. Jelentkeztem.

– Szedje a csomagját s jöjjön! – mondta.

Zsigát megöleltem, a madarasival kezeltem, s mentem a börtönirodára. Zsebvizsga. Találtak nálam papírt, ceruzát, kaptam érte négy pofont. Azt mondta a börtönigazgató a szekusfőnöknek, hogy ettől az embertől minden nap papírt és ceruzát veszünk el, nem tudjuk, honnan jut hozzá.

Még elvittek a vallatóba, a könyököm leszorítottam magam mellé, hogy a bordáimat ne tudják berúgni. Nem tudtak belőlem kihúzni semmit. Az írógépet a fejembe akarta a parancsnok vágni. Kiküldött egy fél órára gondolkodni. Az irodaszolga megsúgta, hogy közölünk már senki sincs. Na, üthettek, mondtam magamban. Megisméltődött öt-hatszor. Aztán egyszer zsebre rakta kezét a szekusfőnök.

– Mit gondolsz, pománából hoztunk ide? Ha elengedünk, minket jelentenek fel. A vádirat itt van, a többiek aláírták. Mit szólnál, ha elengednélek?

– Megköszönném.

– Mit fogsz otthon mondani, milyen volt?

– Az én helyem megüresedett, aki meg akarja tudni, jöjjön, s nézze meg.

– Jó is lesz – tette hozzá. – Otthon minden gyűlésbe menj el, a falu határát nem hagyhatod el. Egyelőre ideiglenesen engedünk el.

Apám elmesélte, hogy míg én odavoltam, leventeoktatói könyveimet a hátára kötözték, s úgy kellett kivigye a Néptanácsba. Nyúlásban, a havason, az odorból a szénát lehányatták vele, a zsúpfődelet szuronnyal úgy összedöfködték, hogy a csúrt újra kellett földje. A buletinembe belé volt pecsételve, hogy a falu határát nem hagyhatom el, a milícián pedig kétnaponta jelentkezni kell.

Szabadulásom másnapján érkezett a katonai behívó. Míg a fogdában ültem, a Néptanács vezetését gyári munkások váltották fel. A milicistát is lecserélték. A helyi párttitkár elkísért a sorozásra. Orvosi vizsga után látták, hogy nyolc osztályom van, az ott magasnak számított, mindjárt akartak is küldeni tiszti iskolába, de mikor kiderült, hogy a Hegedűs-ügy miatt ültem, azt mondta a tiszt, hogy szedjem a rongyaim és takarodjak ki onnan. Meg is fogadtam, román katona amúgy se akartam lenni. A helyi milicistával megbeszéltem, hogy ne kelljen kétnaponta jelentkezni, elvette a buletinem, amiben a pecsét volt, mondta, hogy ha igazoltnak, mondjam azt, hogy elhagytam. Másnap már mentem is Brassóba a cukorgyárba dolgozni.

Moziban voltam egy lánnyal, mikor mentem haza, mondta a kaszárnyabíró, hogy itt van édesanyám. Mikor a fekete fejkendő meglett, végem volt. Mondta, hogy másnap jönnek értem. Másnap jöttek is, és pikk-pakk a brassói Securitaten voltunk. Kis szoba volt, kék burkolatban égett egy villanyégő. Szürkülődött. Az asztalon láncok voltak. Két órát álltunk ott. Mellettem volt valaki, azt hittem, besúgó. Megszólítottam:

– Elvtárs, maga honnan van?

– Én Kányából.

Akkor néztem, hogy megint ott van mellettem Toró Mózes. Két hónapot „gazdatisztkedtünk” Brassóban. Egyszer beszólnak a cellába, hogy szedelőzködjünk, mert utazunk. Egy-egy katonai hátizsákot megtöltöttek kenyérkaréjjal, és beültettek egy

dubába egy négyujjnyi széles padra. Amikor a duba döccsent, borultunk fel. Nagyszébenbe vittek a hadbírószóra. Annyian voltunk egy cellában, hogy élve aludtunk és vezényszóra fordultunk. Reggelre a fejünk alá tett hátizsák így is üres lett.

A hadbírószágon egy nagy terembe vezettek, háromméterenként gépfegyveres katonák álltak. A bírúk fölött Sztálin kétajtónyi képe lógott fekete-fehérben. Ki volt írva románul alá, hogy aki ellenünk, annak nem kegyelmezünk. A tárgyalások három napon át reggel kilenctől este tizenegyig tartottak. Az ügyész kötelelet kért. Az ügyvédek kis helyen voltak. Nekem nagy kapaszkodó volt, hogy munkahelyről vittek el. Ott voltak a teremben az aradiak, akik tagdíjat fizettek, a hegyekben harcoltak, a szebeni diákok, akik vonatot is siklaltak ki. Két héttel később hirdettek ítéletet. Addig vakartuk a téglákról a maltert. Én egy reggel lehajítottam a téglát a földre, hogy nem dolgozok, ha felakasztanak, akkor azért, ha kiengednek, akkor azért. Jött egy szekus, nyakon vágott. Jött az ítélethirdetés is. A felső határ húsz év volt. Én addigra már kettőt leültem, pluszba kilenc év felfüggesztettet kaptam. Pál János azt mondta, hogy ő semmilyen pártnak nem volt tagja, csak Hegedűs pártjának. Ez nyolc év letöltendőért ért neki, pedig ugyanott volt, ugyanakkor, mint én. Szegények voltak, nem hozott neki senki ételt meg ruhát, mire a tárgyalásig eljutottunk, egy inggallér maradt rajta.

Mikor kiengedtek, felkerestem a nagynénémet Szebenben, aki egy románhoz ment férjhez. Anna néném nagy örömmel fogadott. Elmeséltem, hogy honnan jövök. Putyu, a fia is a Securitaten dolgozik, mondta, majd jön ebédelni. Megérkezett.

– Ez ütött meg engem – mondtam Anna nénémnek.

– Na, te kicsi oláh, csókoljátok meg egymást! – mondta a fiának, de mi csak néztük egymást, mint a kutya s a macska. Aztán engedelmeskedtem a nénémnek, de olyan is volt az a csók.

Hegedűsről annyit tudtam meg aztán, hogy bujtatták egy ideig, Újfaluban aztán elfogták. László István elárulta, mert azt ígérték, ha elárulja, elengedik. Tizennyolc évet kapott. A börtönben előadták a nagypénteki passiót. Ő volt Júdás. Hegedűst megverték a hívei a cellában. Azt mondta nekik, hogy a vezért ti kerestétek. Húsz évet kapott.”

Nagyapám története itt véget ért, de minél többet foglalkoztam vele, annál több volt a fehér folt, annál jobban kezdtek érdekelni a részletek. A kazettáról kigyűjtöttem a neveket még frissiben, hogy hol laknak, és felírtam a noteszembe. Szerencsére, mert

a kazettáknak költözéseim során nyoma veszett, a noteszekre jobban vigyáztam. A nevek megvannak, a történetek viszont csak az emlékezetemben.

Először a faluban kezdtem keresni. Pál János, aki nyolc évet kapott, s egy inggallérja maradt az ítélet-hirdetésre, akkor halt meg. Őt jól ismertem. Egy kép él a fejemben róla. Mindig, mikor ment fel az erdőre, megállt a főzde előtt decizni. Egy-két-három deci pálinkát megivott, felült a szekérre, és elindult Közepresz felé, felazon. Jöttünk le, gyalog, János bá lefordulva a szekérről, feje a sárban, a hátsó kerék előtt, a ló meg állt, ő aludt. Ha hazament, rendszerint megverte az asszonyt. Ha az erdőn mentünk el a háza előtt, ami az úttól jó száz méterre volt, és a nagyapám átkiabált, egyből jött, ha korán volt, alsógyatyában, mezítláb, át a mocsáron, s akkor előkerült a negyedes pálinkásüveg. A börtönről nem emlékszem, hogy valaha is beszéltek volna, de ők ketten voltak, akik kivonultak a faluból, ahol a kommunisták diktáltak.

Pál Gergő volt a következő. Bementem, leültetett, de a sarokban az ágyon nagybeteg felesége jajgatott hangosan, és állandóan kiküldött, hogy menjek már. Próbáltam azért faggatni Gergő bácsit, de ő inkább arról beszélt, hogy szabadulás után kitanult öt szakmát, meg ilyenek.

Bajusz bácsihoz is elmentem. Mindenki így hívta Deák Jánost, mert ő volt az utolsó igazi nagybajuszú székegy a faluban, aki még harisnyában járt. Őt is féltette az asszony, hogy mindenféle régi bolondságot minek hozunk most elé. Nála is alkalmazták a vizes magyar zászlót bőrhasadás ellen. Aztán elmesélte, hogyan gyalogolt haza Nagykanizsáról Oroszhegyre a háború végén, dalra is fakadt nekem, töltögettünk is közben, vidám esténk lett, de a Hegedűs-történet nem gazdagodott.

Kovács Péter bácsi volt az utolsó, benne volt a legtöbb reményem, de ő épp fürdőn volt, várnom kellett pár napot, míg hazahozzák. Míg vártam rá, elindultam, hogy felkeressem a közeli falvak még élő tanúit. Autóba ültem, és Kányád felé vettem az irányt. Toró Mózeset kerestem, mert nagyapám azt mesélte, hogy a lánya optikus Udvarhelyen, véletlenül találkozott vele, és azt mondta, hogy még él. Mire én megérkeztem, már ő sem élt.

Aztán Bogárfalvába mentem, megtaláltam Gyergyák Árpádot, aki szintén sokat ült. Nyolcvan fölött már. Élt. Örültem. Épp gombászni volt, megvártam, míg megjött a necc róka-gombával. Elmondtam, hogy mi járatban vagyok. Nem örült, hogy jöttem. Mondta, hogy a bátyjával volt börtönben, kőművesmunkát csi-

nált, volt olyan nap, hogy tizenkét köbméter földet mozgattak meg, tizenkét és fél deka kenyeret kaptak egy napra. Az előzményekről, ami engem jobban érdekelt volna, nem beszélt. Aztán egyszer elhallgatott az öreg és elkezdett attól félni, hogy ha beszél, elveszik a nyugdíját, amit kárpótlásként kap a börtönévek miatt. Így aztán elbúcsúztunk, arra gondoltam, hogy pár év múlva visszamegyek, hátha akkor beszédesebb lesz.

Továbbmentem Lengyelfalvára Pál Antalhoz. Az ősz ember egy hokedlin ült az almafa árnyékában, nézett csendesesen, nem szólt, nem bólintott a köszönésemre, csak ült, és nézett a nagy, nedves kék szemével, ami alatt a bőr kicsit megereszkedett, mint egy bernáthegyi kutyának. Kijött a felesége is, kedves asszony, elmondtam, hogy mi járatban vagyok, mondta, hogy a férje nemrég kapott agyvérzést, nehezen beszél. Azért leültem vele szembe, bekapcsoltam a diktafont és kérdeztem. Két-három mondat után elakadt, és nem tudta folytatni. Láttam rajta, hogy emlékszik, hogy el akarja mondani, de nem jön ki, mint a kisgyerek, aki nagyon el akar mondani valamit, de nincsenek meg hozzá a szavak. Neki talán megvoltak, a történet is, és ott álltam én, suttyó gyerek a diktafonnal, és néztük egymás, és én segítettem volna, ha tudok, de nem tudtam, mit csináljak, csak azt láttam, hogy iszonyú kínok gyötrik, mert rájött, hogy most már nincs tovább, a szavak nincsenek, ha nincsenek kimondva, csak ott belül örlik, amelyek egész életében örölték, csak némaság van, s a kibeszéletlenség, és akkor az öreg elkezdett sírni. Megfogtam a vállát, mondtam, hogy ne haragudjon, elköszöntem, és akkor elkezdtem gondolkodni, hogy hagyni kellene az egészet, minek kínozni az öregeket egy ötvenéves sztorival, minek hozni elő újra, minek lenyúlni a mélybe, ha már úgyis mindegy, és akkor lemondtam arról, hogy valaha ez a történet egész lesz.

Még azért elmentem pár nap múlva Kovács Péter bácsihoz, épp délutáni szundikálásából ébresztettem, a szíve vacakolt, a fürdő megdolgozta kicsit. Kiültünk a ház elé a padra, aztán mesélt az öccséről, Sándorról, az egyetlen emberről, aki nem került meg a bandából. Ő komolyan hitte, hogy a kommunizmus nem tart sokáig. A Fenyőben búdákolt. Keresték, de nem találták meg. A faluban is állandóan figyelték, hogy nem jelenik-e meg, de semmi. Eltűnt hosszú időre. Egy éjszaka aztán a sötétben megérkezett, elbújt az odorban. Évek teltek el, ő meg bevackolta magát a szénába. Fején honvédcsákót viselt. Csak az anyja tudott róla. Mikor az állatokat etette, a köt-

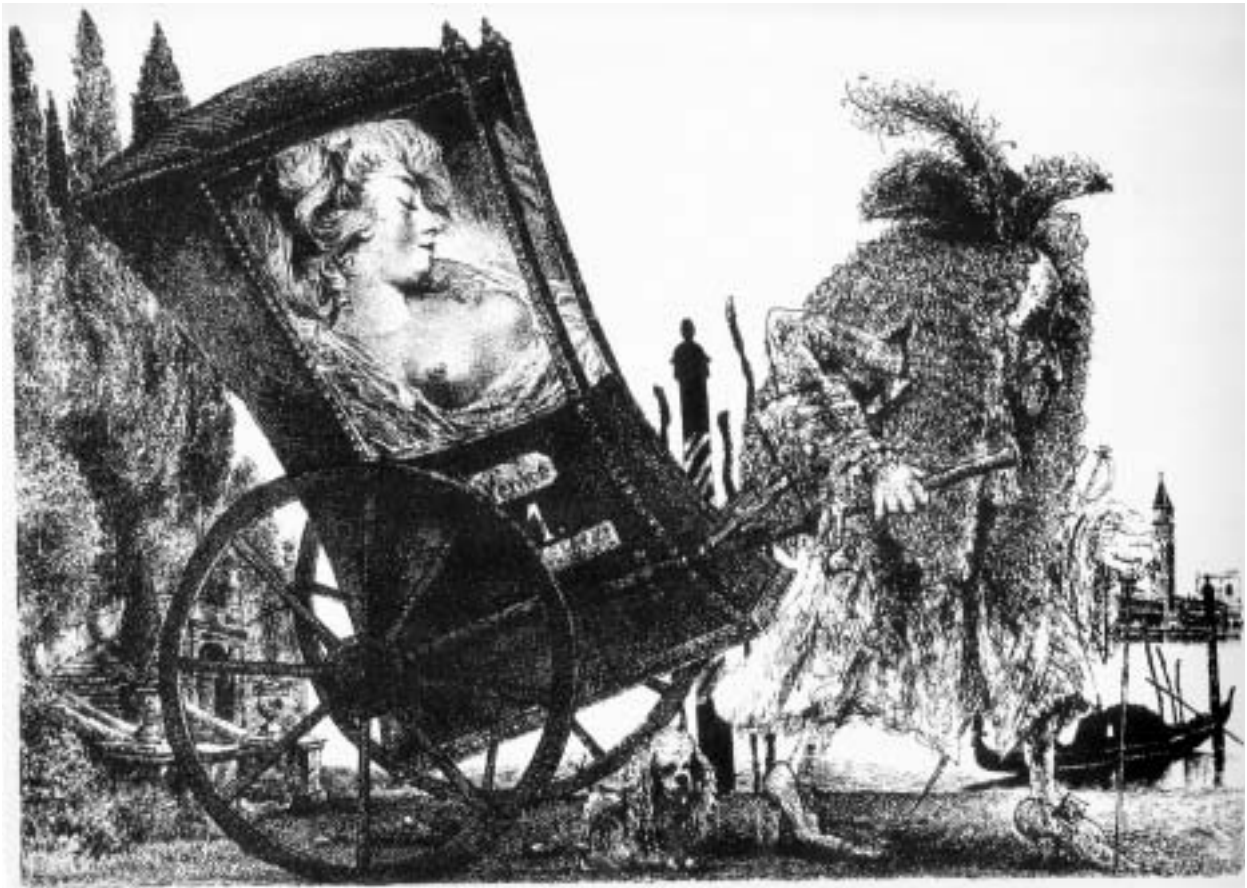
nyében enni vitt neki is. Rajta kívül senki. Az odorból, a cserepek alól nézte e rögvalót. Nem szólhatott, nem kiabálhatott, hogy mikor lesz már vége, csak várt türelmesen. Várta a kommunizmus végét.

Aztán az orrára nőtt egy pattanás, kivette a csákóból a zihereisztút és kifakasztotta. A tű az évek alatt elrozsásodott, Sándor vérmérgezést kapott és meghalt. Temetésén jelen volt egy ló, egy fejős tehén és egy borjú, meg a szűk család. A pajtában temették el, a hídlásdeszkák alá. Elkaparták a legnagyobb titokban. De a szűk kör is sok volt, mert kiszivárgott a temetés híre. Nemsokára az anyját a bátyjával együtt Sándor rejtegetése miatt vitték a Duna-deltába kényszermunkára.

Hát így ért véget ez a történet. Vége van, de nincs befejezve. Most már nem is lesz. Mindenki meghalt a szereplők közül, elvitték magukkal mindazt, ami igazságtalanul velük történt. Egy innen nézve már nevetséges próbálkozás iszonyú megtorlással, és emberéletek tönkretételével, mert aki részt vett a szervezkedésben, egész életén át hordozta a bélyeget. Nem tényezők a történelemben. Névtelen senkik, akik álmukban felordítottak, ha valaki vagy valami hozzájuk ért, mert a zsigereik őrizték halálu-

kig a rengeteg verést, amit étel helyett is megettek. Ha sikerült volna megdönteni a kommunizmust, bevonulhattak volna a történelembe, de aránytalanok voltak az erőviszonyok. Egy maroknyi szedett-vedett szabadcsapat, akik a két háború között születtek, s tudták, hogy Erdély a magyaroké, s hogy Horthy Miklós a mi kormányzónk, s a jelszó, hogy honvéd a Hargitán. Követtek egy hülyét, aki tömte a fejüket marhasággal, aztán ott álltak magukra hagyva a hadbírótság előtt. Hősök voltak mégis, néhány hónapig, fiatalok és forradalmárok, akik részben megérték a kommunizmus végét, de a változásokat nem, mert változás nálunkfelé nemigen történt.

Mindenesetre lett volna mit mesélniük. De a történetük velük együtt enyészett el, mire felébredtünk, mire kíváncsian rákérdeztek az unokák arra az időszakra. Bár az is lehet, hogy tévedek, hiszen másoknak is mesélhetett valamit a nagyapjuk. Az biztos, hogy az én Nagyapám, ha berúgott, mindig előjött a börtön, gyerekként már nagyon untam. De annyiszor elmesélte, hogy belém égett, és most, mintha én lennék ő. Most már, hogy nem mesélheti el többször, elmeséltem én helyette. Egyszer. Legyen ennyi elég.

Gyulai Líviusz: Az öreg Casanova (litográfia)